
TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN İLK ÇOK PARTİLİ GENEL SEÇİMİ: 1946 SEÇİMLERİ¹

*Mustafa ÇUFALI * Polis Akademisi*

Abstract

The first multi-party elections in the history of Republic were done in 1946. These general elections are famous with its tricks. The elections were realized a year before the determined date and also the candidates of the opposition parties were kept under constraints both before and during the elections. Furthermore, election minutes had been changed in many cities, particularly in Istanbul. Therefore, the results of the elections were far from satisfying the oppositions, media and the public opinion. All these irregularities, unlawfulness and tricks made during the 1946-general elections are recorded as a stigma in the political history of Turkey. Finally, it can be claimed that the 1946-general elections from the very beginning has been interesting and controversial because of the denial of four MPs minute by the General Assembly, the elections of three MPs in two different places and resignation of an MP even before initiation.

Key words: The 1946 elections, election tricks, Demokrat Party, Republican People's Party, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Fevzi Çakmak.

¹ Bu makale, yazarın "*Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi, 1945-1950*, Babil Yayınevi, Ankara, 2004" künyeli kitabının bir bölümü yeniden gözden geçirilerek, gerekli düzeltmeler ve eklemeler yapılarak hazırlanmıştır.

* Doç.Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi. mcufali@yahoo.com

Özet

Cumhuriyet tarihinde ilk çok partili genel seçim 1946 yılında yapıldı. Bu seçimler özellikle seçim yolsuzluklarıyla ünlüdür. Seçimler hem normal tarihten bir yıl önce yapıldı, hem de seçimler öncesi ve sırasında muhalefet adaylarına çok çeşitli baskılar uygulandı. Bunlar da yetmezmiş gibi başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde seçim mazbatalarında değişiklikler yapıldı. Tüm bunların sonucunda ilan edilen sonuçlar muhalefeti, basını ve kamuoyunu tatmin etmedi. 1946 seçimlerinde yapılan bu derece yoğun yolsuzluklar ve usulsüzlükler Türkiye'nin siyasi tarihine bir leke olarak geçti. Son olarak da dört milletvekilin seçim tutanaklarının Meclis Genel Kurulu'nda reddedilmesi, üç ayrı milletvekilinin iki ayrı yerden milletvekili seçilmesi ve bir milletvekilinin göreve başlamadan istifa etmesi nedeniyle 1946 seçimleri daha başlangıçtan itibaren çok tartışmalı, renkli ve ilginç sonuçlar doğuran bir seçim olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar kelimeler: 1946 seçimleri, Seçim yolsuzlukları, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Fevzi Çakmak.

Giriş:

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında çok partili hayata geçiş kararı verdi, 21 Temmuz 1946 tarihinde de cumhuriyet tarihinin ilk genel seçimleri yapıldı. Bu seçimler birçok yönden önemlidir. Öncelikle çok partili ilk genel seçim olması açısından başlı başına bir öneme sahiptir. İkinci olarak bu seçimlerde yapılan büyük yolsuzluklar ve seçimi manipüle eden birçok hareketler Demokrat Parti'nin propaganda malzemesi olmuş ve bu partiyi güçlendirmiştir. Üçüncü olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu yolsuzlukların sorumluluğunun altında kalması nedeniyle bir sonraki genel seçimlerin dürüst geçmesi için Demokrat Parti'nin kabul edeceği yeni bir seçim kanunu çıkarması ve 1995 seçimlerinin dürüst geçmesi için elinden geleni yapması sonucunu doğurmuştur. Son olarak da bu seçimler Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek başına iktidar olduğu (1964 azınlık hükümeti ve bağımsızlarla birlikte kurduğu 1978 hükümeti hariç) son seçimler olacaktır.

1946 Seçimlerine Hazırlık:

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili hayata geçişin kabul edilmesiyle beraber partilerin kuruluş çalışması başlamış, önce Milli Kalkınma Partisi, ardından da 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştu. Artık çok partili seçimlerin yapılması gerekiyordu. Partilerin yeni kurulması ve henüz teşkilatlanmalarını tamamlayamaması Cumhuriyet Halk Partisi için bir avantaj olacaktı. CHP ilk önce mahalli idareler seçimlerinin Mayıs ayında yapılması kararı aldırdı. Bu seçimi Demokrat Parti protesto ederek

katılmadı. Ardından genel seçimlerin da erken yapılması çalışmaları başladı. Demokrat Parti, Şubat ayından beri, genel seçimlere katılmak için tek dereceli ve demokratik bir seçimin yapılması şartını ileri sürüyordu. Bunu sağlamak için CHP, 5 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan yasa ile seçimlerin tek dereceli olması, seçim kurullarının atanmış kişiler yerine belediye meclisi üyelerinden oluşması, kullanılan oyların kapalı bir zarf içinde sandığa atılmasını kabul etti.² Ayrıca 10 Haziran 1946 tarihinde TBMM, genel seçimlerin Ekim 1947 yerine 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar verdi.³ Seçimlerin bir yıl önceye alınmasının esas nedeninin Demokrat Parti'nin teşkilatlanmasına ve seçime hazırlanmasına yeterince zaman bırakmamak olduğu kolaylıkla anlaşılıyordu.⁴ Demokrat Parti o zamana kadar ancak 34 il ve 160 ilçede teşkilatlanabilmişti.⁵

Demokrat Parti'nin erken seçime katılmasının fazla anlamı kalmıyordu. O nedenle parti yetkilileri seçimleri boykot etmeyi düşünmeye başladı. CHP ise Demokrat Parti'yi seçime zorlamak için aba altından sopa göstererek seçime katılmayan partiyi kapatmakla tehdit etti.⁶ 16 Haziran'da DP seçimlere katılacağını ilan etti.⁷ Bir gün sonra da MKP seçimlere katılma kararı aldı.⁸ DP bir beyanname yayınlarak CHP'nin politikası ve seçimlerde yapılabilecek yolsuzluklara dikkat çekti. Beyannamede bir yandan devlet ve parti başkanlığı görevinin aynı kişide birleşmesinin diğer partileri zor durumda bıraktığına dikkat çekiliyor, diğer yandan da idare amirlerinin ve devlet memurlarının DP karşısında açıkça cephe alması eleştiriliyordu. DP'ye göre tüm bunlar CHP'nin muhalefete hayat hakkı tanımama azminde olduğunu gösteriyordu.⁹

Cumhuriyet döneminde ilk defa çok partili bir genel seçim yapılacaktı. Seçimlerin nasıl geçeceği, nasıl sonuçlanacağı, partilerin ve halkın seçim sonucunu nasıl karşılayacağı hakkında tahminlerde bulunmak zordu. 1924 ve 1930 deneyimleri düşünüldüğünde DP'nin tedbirli ve itidalli hareket

² Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 7. İstanbul: İletişim, s. 1803; Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1959. s. 445.

³ *Akşam ve Vatan* gazeteleri, 11 Haziran 1946.

⁴ Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, Londra: Routledge, 1993. ss. 105-106.

⁵ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950*, Ankara: Bilgi, 1998. s. 111. Bayar'ın 26 Haziran'daki açıklamasına göre DP, tüm illerde ve 300 ilçe merkezinde teşkilatlanmış durumdaydı. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul: Afa, 1996. s. 141. Hilmi Uran'a göre ise DP seçim gününe kadar 53 il ve 218 ilçe merkezinde teşkilatını kurmuştu. Uran, *Hatıralarım*, s. 449.

⁶ Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, s. 106.

⁷ *Vatan*, 17 Haziran 1946.

⁸ *Vatan*, 18 Haziran 1946.

⁹ *Akşam ve Vatan* gazeteleri, 19 Haziran 1946.

etmesi gerekiyordu. Ayrıca güçlü adaylar göstermesi gerekiyordu. Bu düşünceyle DP yetkilileri Milli Şef İnönü'yü dengelemek için Fevzi Çakmak'a adaylık teklif etti. Fevzi Çakmak DP listelerinden bağımsız olarak teklifi kabul etti.¹⁰ Aslında daha Demokrat Parti kurulmadan önce, Çakmak'ın emekliliğinin ardından kendisine CHP tarafından adaylık teklif edilmiş, ama Çakmak siyasete girmek istemediğini söyleyerek bu teklifi reddetmişti. Daha sonra CHP tekliflerini yinelemiş ama Çakmak'ı razı edememişti.¹¹

Seçimler öncesi Demokrat Partilileri rahatlatmak için İçişleri Bakanı, valilere bir tamim göndererek, hiçbir memurun nüfuzunu kullanarak vatandaşların istediği biçimde oy kullanmasına engel olmamasını, bu şekilde davrananlar olursa kanunun gereklerinin yapılmasını istedi.¹² Bu tamime rağmen seçim öncesi ve seçim gününde kamu ve sandık görevlileri seçmenleri baskı altına aldılar. Dönemin gazetelerinde bu baskılarla ilgili şikâyetler büyük yer kaplar. Örneğin, Bolvadin kaymakamının muhtarlardan CHP aleyhinde konuşan vatan hainleri hakkında derhal yasal işlem yapılmasını istediği haberi yer alır.¹³ Başka bir iddiaya göre Manisa'da jandarma komutanı muhtarlara DP'den istifa etmeleri için yazılı emir göndermişti.¹⁴ Diğer bir habere göre Çubuk (Ankara) kaymakamı köyleri dolaşarak halkı dövüp ölümle tehdit ediyordu.¹⁵ Bursa'nın köylerinde de şikâyetler vardı. İddialara göre köylere DP mensupları gidemiyor, jandarmalar köylerde DP tabelalarını kaldırıyor, ocak teşkilatlarını kapatıyordu.¹⁶ Ayrıca Tekirdağ, Adana ve İzmir'de de seçmenler üzerinde baskı haberleri geliyordu.¹⁷ Özellikle Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun seçim çevresi olan İzmir'den gelen haberler vahimdi. İddialara göre İzmir'in meşhur sabıkaları CHP için çalışmak üzere görev almışlar, bir süre önce İzmir valisine "siz vali misiniz yoksa Halk Partisi mensubu mu?" diye soran bir köylüyü bu eli bıçaklı sabıkalar jandarmanın gözü önünde bıçaklamış ve öldüresiye dövmüştü. Başka bir habere göre bir jandarma onbaşı Tire'nin köylerinde DP'lilere meydan dayacağı atmıştı.¹⁸ Bir gün sonra İzmir'de bir kişi daha bıçaklanmıştı.¹⁹ Bu baskılar

¹⁰ *Akşam ve Vatan gazeteleri*, 27 Haziran 1946.

¹¹ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralarım*, Cilt: 2, Ankara: 21. Yüzyıl yayınları, 2001. s. 711. Hilmi Uran'ın yazdığına göre de İnönü, her milletvekilliği seçimi öncesi Çakmak'a Saraçoğlu'nu gönderir, milletvekilliği isteyip istemediğini sordururdu. Uran, *Hatıralarım*, s. 469.

¹² *Vatan*, 2 Temmuz 1946.

¹³ *Vatan*, 5 Temmuz 1946.

¹⁴ *Vatan*, 10 Temmuz 1946.

¹⁵ *Vatan*, 12 Temmuz 1946.

¹⁶ *Vatan*, 9 Temmuz 1946.

¹⁷ *Vatan*, 13 Temmuz 1946.

¹⁸ *Vatan*, 8 Temmuz 1946.

¹⁹ *Vatan*, 9 Temmuz 1946.

yetmiyormuş gibi DP mensupları, haklarında suç isnat edilerek mahkemeye sevk edilmiş ve hapse atılmış;²⁰ Vali, Halk Partisi dışındakilerin propagandalarına engel olmuş;²¹ binlerce tütün işçisi belediye araçlarıyla parti binasına taşınmıştı.²² Metin Toker'ın iddiasına göre valiler, DP'liler üzerinde baskı kurmaları, dayak atmaları ve DP'lileri kesinlikle kazandırmamaları yönünde kaymakamlara tamimler göndermiş; kaymakamlar da DP'li köylülere meydan dayağı çekmişti.²³ DP yetkililerinin tüm bu baskılara karşı tedbir alınmasını istemelerine²⁴ rağmen seçim gününe kadar baskılar devam etti.

Tüm bu baskılara rağmen yine de sevinilecek bir durum vardı. O güne kadar halkın ayağına çok az giden siyasetçiler şimdi halktan oy alabilmek için onları dinliyor, vaatler veriyordu. Halka verilen değer artmış görünüyordu.²⁵ Partiler yaptıkları propagandalarda farklı konular üzerinde durmuştu. CHP en çok demokratikleşme yolunda attıkları adımları, savaş sırasında güttükleri dış politikanın ülkeye getirdiği yararları üzerinde durdu. DP ise demokrasi, özgürlük ve geçim sıkıntısına vurgu yaptı. İnönü, DP'nin adil bir seçim yapılmayacağı endişesine itiraz ediyor, hür vatandaşın serbest oylarının meydana çıkmasının yasal ve vicdani borçları olduğunu söylüyor, parti ve devlet başkanlığının tek kişide olmasını eleştirenlere de bunun anayasaya uygun olduğunu, milletin rızasıyla tayin olunmayan iktidarın hiçbir değeri ve meşru tarafı olmadığını söylüyor, seçimleri kaybederse cumhurbaşkanlığından ayrılacağını, dolayısıyla kendisini istemeyenler için yolun açık olduğunu ilan ediyordu.²⁶ Demokratlar, CHP'lilerin devlet ve hükümet gücünü kullanarak kendileri üzerinde baskı kurmalarından, devlet imkânlarını propaganda aracı olarak kullanmalarından şikâyetçi oluyorlar; CHP'liler de DP'lileri kışkırtıcılık ve dini siyasete alet etmekte suçluyorlardı.

Seçim öncesi yapılan tahminler CHP'nin büyük farkla seçimi alacağı yönündeydi. Bu sonuca DP'nin teşkilatlanmasını henüz tamamlayamamış olması, yeterince aday gösterememesi, yeni bir parti olması ve daha da önemlisi CHP'nin devletin gücünü elinde bulundurması nedeniyle varlıyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun belirttiğine göre seçimden hemen önce CHP ileri gelenleri DP'nin ancak yüz, yüz elli milletvekili kazanacağına inanıyorlardı.²⁷ Toker'ın belirttiği gibi "İnönü ve CHP sanıyorlardı ki

²⁰ *Vatan*, 7 Temmuz 1946.

²¹ *Vatan*, 9 Temmuz 1946.

²² *Vatan*, 6 Temmuz 1946.

²³ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950*, ss. 114-115.

²⁴ *Vatan*, 7, 11 Temmuz 1946.

²⁵ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. ss. 142-143.

²⁶ *Akşam* ve *Vatan* gazeteleri, 18 Temmuz 1946.

²⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim, 1984. s. 198.

İkinci Dünya Savaşı gibi bir badireden Türkiye'yi selamete çıkardığından dolayı millet Milli Şefe minnettardır. Ona ve partisine başkalarını ve onların partisini asla tercih etmeyecektir. Bir maceraya girmek istemeyecektir. Güvenini gene İsmet Paşanın kanadı altında arayacaktır."²⁸Gazetelere göre ise CHP, muhalefetin en fazla 60-70 milletvekili çıkaracağına, DP ise 140-150 milletvekili kazanacağına inanıyordu.²⁹

İlk Çok Partili Genel Seçimler: 21 Temmuz 1946

Nihayet seçim günü gelmişti.³⁰ Artık söz seçmenindi. Seçime katılma oranı yerel seçimlere göre oldukça yüksek çıktı.³¹ Oran % 75'ti.³² Seçimler gizli oy, açık sayım ve döküm ilkesinin tam tersine açık oy, gizli sayım ve döküm esasına göre yapılmıştı. Yalnız kapalı zarfla oy kullanmak oyun gizliliğini sağlamıyordu. O dönemde her partinin oy pusulası ayrı olup günümüzdeki gibi birleşik oy pusulası şeklinde değildi. Partiler ve gazeteler günler öncesinden oy pusulası dağıtıyordu. Partiler oy pusulalarını oy kullanma yerine de kendileri ulaştırıyordu. Seçmen eğer oy pusulasını evinden getirmediyse oy kullanacağı partinin pusulasını herkesin gözü önünde açıkta bir masa üzerinden alıp zarfa koyuyor, sonra sandığa atıyordu. Böylece hangi partiye oy verildiği belli oluyordu. DP'nin yeni kurulduğu ve teşkilatlanmasını tamamlayamadığı için tüm sandıklara, özellikle kırsal kesimdeki sandıklara oy pusulalarını ulaştırması mümkün değildi.³³ Tüm bunlara ek olarak sandıklardan çıkan oylar sayıldıktan sonra imha ediliyordu. Böylece mazbatalarda tahrifat yapıldığı iddia edilse bile yeniden sayım yapılması mümkün değildi.³⁴ DP'nin iddia ettiğine göre daha seçimden bir gün önce Ankara'nın Haymana ilçesinde seçim yapılmış ve oy pusulaları yakılmıştı.³⁵

²⁸ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950*, s. 112.

²⁹ *Akşam*, 19 Temmuz 1946.

³⁰ Bu seçime CHP, DP ve MKP ile beraber Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ile Yalnız Vatan İçin Partisi de katılmıştır. Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara: TESAV, 2003. s. 362.

³¹ Resmi rakamlara göre mahalli idareler seçimlerinde seçime katılma oranı İstanbul'da % 49,6, Ankara'da % 41,5, İzmir'de % 24,5 olmuştu. Türkiye genelinde ise % 50-60 olarak açıklanmıştı. Uran, *Hatıralarım*, s. 439-440; *Vatan*, 27 Mayıs 1946.

³² Uran, *Hatıralarım*, s. 448.

³³ Demokrat Partili bir bayan yazdığı anılarda Ankara'da sandıklara oyları ulaştırmak için çok çalıştıklarını, ama birçok sorunla karşılaştıklarını yazar. Bu sorunlardan biri de benzin sıkıntısıydı. Benzin karneye bağlandığı için benzin bulmakta zorluk çektiklerini, seçim öncesi Ankara Belediyesi zabıtasının benzin varillerine el koyduğunu, kendilerine Amerikan Büyükelçiliğinin benzin tedarik ettiğini yazar. Piraye Bigat Cerrahoğlu, *Demokrat Parti Masalı*, İstanbul: Milliyet, 1996. ss. 18-20.

³⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, s. 1439, dn. 86.

³⁵ *Akşam*, 21 Temmuz 1946.

Seçim akşamı ilk sonuçlar CHP'ye geldiğinde şaşkınlık baş gösterdi. Şehirlerden birer birer seçimin kaybedildiği haberleri gelmeye başlamış ve ne yapılacağı soruluyordu. İlerleyen saatlerde haberlerin yönü değişmeye başladı. Köylerde CHP ezici bir çoğunluk sağlamış ve seçim sonucu değişmeye başlamıştı. Öte yandan DP genel merkezine, seçim sonuçlarının değiştirildiği, mazbataların yok edildiği, uzak köylerden gelen sonuçlarla denge- nin değiştiği haberleri gelmeye başladı.³⁶ Seçimden sonraki günlük gazeteler DP'nin Adana, Afyon, Bolu, İzmir, Kayseri, Manisa ve Mersin'de seçimleri kazandığını, CHP'nin ise güneydeki 16 ilde kazandığını yazıyordu.³⁷ Bir gün sonraki tahminlerde DP'nin milletvekili sayısı 80-90 olarak veriliyordu. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı da gazetecilere, İstanbul'da DP'nin kazanmasının muhtemel olduğunu söylüyordu.³⁸ Seçimler sonuçlandığında ortaya şöyle bir tablo çıkmıştı. Meclisteki toplam 465 sandalyenin 397'sini CHP, 61'ini DP, 7'sini de bağımsızlar kazanmıştı.³⁹ DP seçimlerde 273 aday göstermiş, 16 ilde seçimlere katılmamış, 12 ilde ise kazanmıştı.⁴⁰ DP'den Refik Koraltan, Yusuf Kemal Tengirşenk ve DP listesinden bağımsız aday olan Fevzi Çakmak, iki ayrı yerden seçildikleri için 3 milletvekilliği boş kaldı. Bu arada Adnan Menderes de Aydın'da değil de Kütahya'da seçimi kazanabilirdi.⁴¹ Ankara ve İzmir'de CHP'nin kazandığı ilan edilmişti.

Seçim mazbataları değiştirilmiş, DP ile CHP oyları mazbatalarda yer değiştirmiş, evlere sandıklar taşınmıştı.⁴² Seçim günü ve sonrası başta İstanbul olmak üzere İzmit, Çankırı, Akyazı, Trabzon, Manisa, Adapazarı gibi

³⁶ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950*, s. 122.

³⁷ *Akşam*, 22 Temmuz 1946.

³⁸ *Akşam*, 23 Temmuz 1946.

³⁹ Bu sayı o dönemde seçilen milletvekilleri tek tek sayılarak ve sicilleri incelenerek elde edilmiştir. Seçim sonuçları kaynaklarda farklı olarak gösterilmiştir. Örneğin *İstatistik Göstergeler, 1923-1998*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2001. s. 146'da milletvekillerin 391'ini CHP, 62'sini DP, 12'sini bağımsızların kazandığı şekilde verilmiştir. *Akşam* gazetesi 25 Temmuz'da sonuçları 396, 62 ve 7 olarak yazıyordu. *Vatan* gazetesi ise 26 Temmuz'da 395, 66, 4 olarak verir. *Karpat* ise milletvekili sayısını CHP: 395, DP: 64, Bağımsızlar 6 olarak yazar. *Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, s. 144. En doğru sayıyı Erol Tuncer verir. Dağılımı 397, 61, 7, mükerrer milletvekillikleri çıktıktan sonra ise 397, 59, 6 olarak yazar. Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, s. 362. Yabancı bir kaynaktan ise 395, 64, 6 olarak verilir. *Keesing's Contemporary Archives, Weekly Diary of World-Events*, Cilt: 6, Bristol: Keesing's Publication, 1948, s. 8068.

⁴⁰ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul: İz, 1995. s. 177. Toker'in verdiği rakamlara göre DP'nin aday sayısı 16 mükerrer aday çıktıktan sonra 351'dir. Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950*, s. 121.

⁴¹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara: Bilgi, 1976. s. 23; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt: 4, İstanbul: Rey Yayınları, 1970. s. 79.

⁴² *Vatan*, 23 Temmuz 1946.

yerlerden yoğun şikâyetler gelmişti.⁴³ Başbakan Saraçoğlu'nun da aday olduğu İzmir'de mazbatalar değiştirilmiş, yeniden düzenlenen zabıtlar motosikletli polisler tarafından gece boyunca komisyon üyelerine imzalatılmıştı.⁴⁴ Fuat Köprülü'nün iddialarına göre Ankara'nın değişik ilçelerinde kaymakam, jandarma ve muhtarlar seçmenler üzerinde baskı uygulamış, Polatlı Kaymakamı muhtarları toplayıp, seçimleri CHP'nin kazanması için Kur'an ve tabanca üzerine yemin ettirmişti. Özellikle Kızılcahamam, Koçhisar, Polatlı, Haymana ve Bâlâ'da Demokrat Partililere baskılar yapılmıştı. Kırıkkale'de 89 sandıktan 23 tanesinde oylar değiştirilmiş, Demokrat Parti temsilcileri tarafından seçim kurulu üyelerinin imzaları ve mühürleriyle bu ispat edilmişti. Yine Köprülü'nün iddiasına göre Kırıkkale seçimleri 1800 oyla lehlerine olması gerekirken 10 bin oyla aleyhlerine ilan edilmişti. Keskin ve Kalecik seçimleri hakkında da bu tür vesikalar bulunuyordu.⁴⁵

Bursa'da yapılan seçimler hakkında da yolsuzluk iddiaları gündeme gelmişti. DP İçel milletvekili Refik Koraltan, Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Bursa seçimlerinde yapılan yolsuzluklara çeşitli örnekler verdi. Ona göre Bursa'nın Kayapak Köyünde seçim sonucu ilk önce DP'ye 339, CHP'ye 212 oy verildiği şeklinde kayıt altına alınmış, bu mazbata daha sonra Çalı Bucağına götürülmüş, burada Nahiye Müdür Vekili'nin müdahalesiyle ikinci bir mazbata düzenlenmiş, sonra bundan da vazgeçilerek üçüncü bir mazbataya 643 olan toplam seçmen sayısının hepsi CHP'ye yazılmıştı. Dudaklı, Karacakaya ve Rüşdiye köylerinde de benzer yolsuzluk yapılmıştı. Yine Koraltan'a göre Balyaz köyünde DP'ye 145, CHP'ye 77 oy çıkmışken, tasnif sonucu tüm oylar CHP'ye yazılmıştı. Bu örnekleri çoğaltarak bilgi veren Koraltan, jandarmanın bu seçimlerde DP aleyhine kullanılmasını da ordunun politikaya alet edilmesi olarak yorumlayarak eleştirdi.⁴⁶ Aynı oturumda söz alan CHP Bursa milletvekili Muhittin Baha Pars ise Koraltan'ın verdiği bilgilerin doğru olmadığını söyleyerek, Kayapa ve diğer yerlerden gelen ve oylarını tamamen CHP'ye verdiğini bildiren köylülerin imzalarını taşıyan belgeler okudu.⁴⁷

İstanbul seçimleri ise ayrı bir tartışma konusu idi. Seçim sonucu henüz açıklanmadan, 22 Temmuz'da Çakmak, İl Seçim Kurulu'na yazdığı bir yazıda, kendisine verilen oyların Recep Peker'e aktarıldığını iddia etmiş, millet iradesiyle alay etmenin doğuracağı tehlikelere işaret etmişti.⁴⁸ Vatan gazete-

⁴³ *Vatan*, 24 Temmuz 1946.

⁴⁴ *Vatan*, 24 Temmuz 1946.

⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı: O, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), ss.119-123.

⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı: O, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), ss.183-188.

⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı: O, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), ss.188-190.

⁴⁸ Baha Akşit, "Demokrat Parti-Kuruluş", *ATA Dergisi*, Sayı: 3 (Özel sayı), Konya, 1992. s. 98.

si başyazarı Ahmet Emin Yalman, İstanbul'da seçim sonuçlarıyla ilgili ilginç bir olay anlatır. DP İstanbul'da seçimleri tamamen kazandığı için 23 İstanbul milletvekili de DP'nin olması gerekirdi. Vali Lütfi Kırdar, Yalman'a durumu açar ve sonuç bu şekilde ilan edilirse Kazım Karabekir, Hamdullah Suphi Tanrıöver, General Cemil Cahit Toydemir, General Refet Bele⁴⁹ ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın milletvekili seçilemeyeceğini, hâlbuki kendisine verilen talimata göre DP'ye en fazla 18 milletvekili verilebileceğini, aksi halde İstanbul seçimlerinin iptal edilme tehlikesi bulunduğunu söyler. Sonuç da o şekilde ilan edilir.⁵⁰ İl Seçim Kurulu'nun ilan ettiği sonuca göre 23 milletvekili içinde CHP adaylarından Karabekir 15, Recep Peker ise 17. sırada yer almıştı.⁵¹ CHP İzmir milletvekili Münir Birsell, İstanbul seçimlerine olan itirazları değerlendirirken CHP listesinden seçilen milletvekillerini ve seçim sonucunun doğru olduğunu savunmuştu. Bu görüşünü desteklemek için de CHP'den seçilen milletvekillerin yerine DP'nin Bayan Nüzhet, Salih Keçeci, Moskos, Josef Salamon'la Dr. Keşişyan'ın getirilmesini istediğini belirtir.⁵²

Emin Sazak'ın iddiasına göre Ankara'da da benzer durum yaşanmış, seçimi DP listesi kazanmış, İnönü ise ancak % 25 oy alabilmişti. Ama mazbatalar değiştirilerek CHP listesinin kazanması sağlanmıştı.⁵³ Aynı iddiayı Kemal Bağlum da öne sürer. Ona göre İnönü, Ankara'da kazanamamıştı, ama Vali Avni Goğan bir sandık oyunu ile İnönü'nün kazanmasını sağlamıştı.⁵⁴ Cerrahoğlu da Ankara'da seçimi DP'nin kazandığını, ama yapacak bir şeyleri olmadığını yazar. Kendi iddiasına göre Kırıkkale'deki oy sayılarında değişiklik yapılmış, CHP'nin oyları DP'ye, DP'nin oyları ise CHP'ye yazılmıştı.⁵⁵

CHP seçimi şaibeli olarak kazanmıştı. Zaten muhalefet yeterli olarak aday göstermediği için seçimleri CHP'nin kazanması doğaldı. Ama seçim sırasındaki olaylar ve söylentiler CHP'yi şaibe altında bırakmıştı.⁵⁶ Bu şaibeler ve yoğun şikâyetler üzerine ülkenin değişik bölgelerinde gösteriler ya-

⁴⁹ Burada bir yanlışlık olsa gerek. Refet Bele 1947 ara seçimlerinde CHP'den İstanbul milletvekili seçildi. 1946 seçimlerinde İstanbul'da CHP'den aday olan ve seçilen beş milletvekilinden biri Recep Peker'dir.

⁵⁰ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, ss. 80-81.

⁵¹ *Akşam*, 24 Temmuz 1946.

⁵² T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Toplantı: O, Cilt:1, Birleşim:8, (26.08.1946), ss.157-161.

⁵³ Taha Akyol, "Demokrasiye Geçerken (1946-50), 7", *Tercüman*, 15 Mayıs 1985. s. 2.

⁵⁴ Kemal Bağlum, *Anıpolitik, 1945-1960*. Ankara: Bilgi, 1991. s. 15.

⁵⁵ Cerrahoğlu, *Demokrat Parti Masalı*, s. 22.

⁵⁶ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, ss. 78-79.

pılmaya, Ankara'ya protesto telgrafları gönderilmeye başlandı.⁵⁷ Özellikle İzmir'de DP'nin önde gittiği, ama sonuçta tüm milletvekillerinin CHP'ye verildiği İzmir'de DP 30-40 bin kişinin katıldığı bir miting düzenleyerek, hem İzmir'deki hem de tüm Türkiye'deki seçim yolsuzluklarını protesto etti.⁵⁸ İki gün sonra da Bursa'da 10 bin kişinin katıldığı bir miting düzenlendi.⁵⁹ Bu mitingler daha sonra yurdun değişik yerlerinde yapılmaya devam etti. 31 Temmuz'da Adana'da, 3 Ağustos'ta da Ankara'da miting yapıldı.⁶⁰ Seçim sonuçlarını protesto toplantıları Millet Meclisi'nin karşı kaldırılmalarına kadar dayandı.

Seçim yolsuzlukları gazetelerde geniş yer aldı. Basında çıkan seçim sonucu eleştirileri üzerine İstanbul Sıkıyönetim makamları sert bir bildiri yayımlayarak seçim eleştirilerini yasakladı.⁶¹ Bu yasağın konduğu gün gazetelerde Celal Bayar'ın seçim uygulamalarını eleştiren, halka karşı yapılan kötü muamelelere ek olarak iktidar partisini sahte mazbata düzenlemek ve seçim evrak ve mazbatalarında tahrifat yapmakla suçlayan bir demeci yayınlandı. Bu yayın üzerine Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldı.⁶² Hâlbuki aynı demeç CHP yanlısı Tanin tarafından da yayınlandı, ama bu gazete için kapatma kararı verilmedi.⁶³ Bu gelişmeden sonra seçimle ilgili şikâyetlere gazetelerde rastlanmaz oldu. Bayar, İçişleri Bakanlığına bir dilekçe vererek İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararının doğru olmadığını, zaten sıkıyönetimin devamının da anayasaya aykırı olduğunu ileri sürdüyse de bu girişimden bir sonuç çıkmadı.⁶⁴

1946 seçimleri sadece seçim sonuçları itibarıyla değil, TBMM Genel Kurulu'nda alınan kararlar ve milletvekili seçilenlerin Meclis'e katılıp katılmaması açısından da ilginçtir. Seçimlerden sonra Demokrat Parti listesinden seçimleri kazanan İstanbul milletvekilleri Abdurrahman Münip Berkan, Burhan Cahit Morkaya ve Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliği Meclis Genel Kurulu'nda farklı nedenlerle reddedildi. Yine Eskişehir'den CHP adına

⁵⁷ Bunlara iki örnek olarak DP'nin Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen'in seçim yolsuzlukları ile ilgili Başbakanlığa 29 Temmuz 1946 tarihli yazısı için bkz: Cumhuriyet Arşivleri, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı, 030/10, 79.524.23; Kayseri'den bağımsız aday olan Emekli General H. E. Erkilet'in İçişleri Bakanlığına gönderdiği 29 Temmuz 1946 tarihli mektubu için bkz: Cumhuriyet Arşivleri, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı, 030/10, 77.507.2.

⁵⁸ Akşam ve Vatan gazeteleri, 26 Temmuz 1946.

⁵⁹ Vatan, 28 Temmuz 1946.

⁶⁰ Vatan, 1, 4 Ağustos 1946.

⁶¹ Akşam, 25 Temmuz 1946.

⁶² Özdemir, Türkiye Cumhuriyeti, ss. 179-180.

⁶³ Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, s. 24; Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, s. 144.

⁶⁴ Vatan, 29 Temmuz 1946.

seçilen Yavuz Abadan'ın milletvekili seçim tutanağı Meclis tarafından reddedildi. İstanbul'da DP listesinden seçilen Vasil Konos ise sağlığını gerekçe göstererek Meclis'e katılmadı ve milletvekilliğinden istifa etti. Son olarak DP listelerinden Fevzi Çakmak, Refik Koraltan ve Yusuf Kemal Tengirşenk iki ayrı yerden seçildiği için seçildiği şehirlerden birini tercih ettiler. Böylece 1946 seçimlerinde 8 milletvekilliği açıkta kalmış oldu. Bunların ve daha sonra milletvekilliğinden ayrılan veya vefat eden milletvekillerinin yerine, 1947'den itibaren birkaç kez ara seçimler yapılacaktır.

Sonuç:

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez 1946 yılında yapılan çok partili genel seçimler ne yazık ki yolsuzluk, usulsüzlük ve baskı altında gerçekleştirildi ve siyaset tarihimize kötü bir tecrübe olarak geçti. Seçimlerin şaibeli olarak yapılması Türkiye'de ilk olmuyordu. II. Meşrutiyet dönemi seçimlerinde de çeşitli hileler ve zorbalıklar yapıldığı bilinen bir gerçektir. 1946 seçimlerinden sonraki seçimlerde de seçim yolsuzlukları ve usulsüzlükleri iddiaları olacaktır. Ama 1946 seçimleri kadar şaibe altında olan hiçbir seçim olmamıştır.

Halk tarafından henüz programı bile bilinmeyen ve CHP içinden çıkmış bir partinin nasıl bu kadar başarı kazanabilmişti? DP seçim süreci boyunca hayat pahalılığı, kötü yönetim, çekilen sıkıntılar, hürriyetsizlik, anti demokratik kanunlar ve yolsuzluklar üzerinde durmuştu. Halk, bunların tümünün olup olmadığını, yapanların kimler olduğunu düşünmüyordu. Eleştiren DP'nin de CHP içinden çıktığını, DP yöneticilerinin bir zamanlar CHP'nin önemli isimlerinden olduğunu aklına getirmiyordu. Kendi yaşadıklarını düşünerek oy kullanmıştı. Onlar için değer verilmek, adam yerine konmak önemliydi. Bir köylü kadın DP'li bir yetkiliye şöyle diyordu: "Köyümüz sessiz bir yerdi. Gelen yok, giden yok. Birdenbire insanlar çoğaldı etrafımızda. Herkes konuşur, söyleşir oldu. Şehirlere kavuşmak hevesi uyandı içimizde."⁶⁵ Akşam gazetesine göre seçimi DP kazanmamıştı, sadece CHP kaybetmişti. Halk CHP'ye oy vermemek ve cezalandırmak için oyunu DP'ye vermişti.⁶⁶

Oy vermedeki bu saik daha sonraki seçimlerde de tekrarlanacak, seçmenler adayları ve partiyi iyi incelemeyen oy verme alışkanlığına sahip olacaklardır. Fakir, yönetimden uzak, eğitim seviyesi düşük olan bir halktan farklı bir tavır beklemek de mümkün değildir. Fakat oy kullanırken vakur ve temkinli davranışları, siyasetçilerin aksine heyecana kapılıp hakarete ve karalamaya pek itibar etmemeleri halkın olgunluğunu gösteriyordu. Bu da

⁶⁵ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, 1972. s. 8.

⁶⁶ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, s. 145.

daha sonraki yıllarda seçim günlerinde şiddet olaylarının olmayacağını, halkın şiddet yolunu tercih etmeyeceğinin bir göstergesiydi.

KAYNAKÇA:

- Ağaoğlu, Samet, (1972) *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru, Baha Matbaası.*
- Ahmad Feroz ve Bedia Turgay, (1976) *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Ankara: Bilgi.*
- Ahmad, Feroz, (1993) *The Making of Modern Turkey, Londra: Routledge.*
- Akşit, Baha, (1992) "Demokrat Parti-Kuruluş", *ATA Dergisi, Sayı: 3 (Özel sayı), Konya.*
- Akyol, Taha, (1985) "Demokrasiye Geçerken (1946-50), 7", *Tercüman, 15 Mayıs.*
- Bağlum, Kemal, (1991) *Anıpolitik, 1945-1960. Ankara: Bilgi.*
- Barutçu, Faik Ahmet, (2001) *Siyasi Hatıralarım, Cilt: 2, Ankara: 21. Yüzyıl yayınları, 2001*
- Cerrahoğlu, Piraye Bigat, (1996) *Demokrat Parti Masalı, İstanbul: Milliyet.*
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, (1984) *Politikada 45 Yıl, İstanbul: İletişim.*
- Karpat, Kemal H., (1996) *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, İstanbul: Afa.*
- Özdemir, Hikmet, (1995) *Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul: İz, 1995.*
- Tekeli, Şirin, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 7. İstanbul: İletişim*
- Toker, Metin (1998) *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, 1944-1950, Ankara: Bilgi, 1998.*
- Tuncer, Erol, (2003) *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002), Ankara: TESAV.*
- Uran Hilmi, (1959) *Hatıralarım, Ankara: Ayyıldız Matbaası.*
- Yalman, Ahmet Emin, (1970) *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: 4, İstanbul: Rey.*
- (2001) *İstatistik Göstergeler, 1923-1998, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.*
- (1948) *Keasing's Contemporary Archives, Weekly Diary of World-Events, Cilt: 6, Bristol: Keasing's Publication.*
- *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:O, Cilt:1.*
- Cumhuriyet Arşivleri, *Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı.*
- Akşam ve Vatan gazeteleri.*